SUFIXELE DE DERIVARE ÎN POEZIA GREACĂ[1]

Livia Buzoianu
Universitatea *Ovidius* Constanța

Les suffixes de dérivation dans la poésie grecque

La dérivation est un procédé productif en langue. Les remarques sur la dérivation des noms propres dans la poésie d'Hésiode ont conduit aux conclusions suivantes:
- les suffixes de dérivation utilisés sont archaïques; ils apparaissent aussi dans l'épopée de Homère et ne peuvent pas fournir d'indices sur la créativité de l'auteur;
- l'élément nouveau chez Hésiode est constitué par des suffixes d'origine populaire.

L'un des procédés habituels chez Hésiode est l'hypostasiation des noms communs, et, surtout, des adjectifs. Le fait que l'adjectif ait des suffixes distincts en fonction du genre grammatical a permis à Hésiode de créer des couples de noms. La dérivation à partir de thèmes verbaux est plus riche et plus nuancée en matière de suffixes.

Limba, în general, cunoaşte două procedee de formare a cuvintelor: derivarea şi compunerea. Derivarea este formarea cuvintelor noi cu ajutorul sufixelor sau prefixelor. În cele ce urmează ne propunem analiza numelor proprii de divinități din poezia hesiodică prin raportare la tradiția homerică. Detaşate din contextul poetic, numele îşi arată valorile etimologice (semnificative) proprii, corelate, în unele cazuri, cu cele mitologice.

1.1 .**Numele derivate de la teme nominale**

Numele derivate de la teme nominale suferă un proces dublu: adjectivizare, adică formarea unor epitete (adjective) de la substantive comune în care valoarea formației este generică (de încadrare într-o anumită sferă de reprezentări – de exemplu: regn mineral, regn vegetal etc.) şi substantivizarea adjectivelor: adjectivul devine apelativ.

Sufixul cel mai frecvent folosit în derivarea de la teme nominale este yo/ya. Este un sufix arhaic şi productiv. Combinat cu elemente vocalice, a format sufixe de tipul –αιος, -ειος, -οιος. Forma feminină sau neutră a sufixului are o valoare abstractă.

[1] Precizăm că, din motive de tehnoredactare, am utilizat pentru acest articol fontul *Palatino Linotype*.

BDD-A3645 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:50 UTC)

ἀστήρ ⟨ ἀστρ**αῖος**, α, ον — Ἀστραῖος
ἀστέρ**ιος**, α, ον — Ἀστερίη

Ambele sufixe - αῖος, - ιος sunt atestate dintr-o perioadă arhaică; în plus, primul sufix deține o anumită valoare expresivă şi Hesiod pare conştient de aceasta. Dovada – o constituie numărul mare de nume formate cu acest sufix.

ἀκτή ⟶ ἀκταῖος, α, ον ——— Ἀκταίη
ἀγρός ⟶ ἄγριος, α, ον ——— Ἄγριος

Ἄγριος, care apare şi la Homer („Iliada" XIV, 117), este ipostazierea adjectivului <<sălbatic>>.

νῆσος ⟶ νησαῖος, α, ον ——— Νησαίη

Νησαίη, este derivat arhaic față de νησιώτις.

Din alt punct de vedere, Ἀκταίη şi Νησαίη țin de aceeaşi sferă a reprezentărilor marine.

Adjectivul de la **αἴξ**, **αἰγός** nu ne este atestat decât de toponime de tipul **Αἰγαῖον**, în care valoarea sufixului este generică, **Αἰγαῖον** încadrându-se unei sfere de reprezentări ce ține de regnul animal.

Acelaşi lucru se poate spune şi despre **Πετραίη,** derivat de la **πέτρα**.

Forma masculină - πετραῖος apare tot la Hesiod, în „Scutul" (185).

Principiul dubletelor, comod, este preferat de Hesiod:

ῥόδον ——— ῥόδιος, α, ον ⟨ Ρόδ**ιος**
Ρόδ**εια**

Ρόδιος apare şi la Homer („Iliada" XII, 20); forma nouă hesiodică este Ρόδεια.

Sufixul concurent – **ιος** este folosit într-o proporție mai mică.

παρθένος ⟶ **παρθένιος, α, ον** **Παρθέν**|**ιος**

(numele apare şi în „Iliada" II, 854).

BDD-A3645 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:50 UTC)

πήνη ⟶ formă adjectivală neatestată ___ **Πηνειός** nume prezent la Homer, Iliada II, 752).

πῖαρ ⟶ **Πιερίη** (Homer, „Iliada" VI, 226).

Sufixul se poate adăuga şi la o temă adjectivală, reprezentând în cazul acesta o derivare de gradul doi.

ἄριστος, η, ον ⟶ **Ἀριστᾶιος**

ἀλφός, ἠ, όν ⟶ **Ἀλφειός**

Alte sufixe de derivare:

- ευς

Sufix prezent într-un număr de nume proprii foarte vechi, care nu par să se explice printr-o etimologie indo-europeană. Sufixul este homeric:

Ἀχιλλεύς

Ὀδυσσεύς

Numele în – ευς sunt, în general, derivate de la alte nume şi exprimă agentul, iar uneori instrumentul.

Ἐπι - μηθεύς _____**R**: **μαθ** + sufixul – **ευς** = cel care se gândeşte.

Προ - μηθεύς

Ambele nume sunt construite pe radicalul **μαθ** – (= a gândi); ceea ce le deosebeşte (şi opune) sunt prefixele **Ἐπι** -/ **Προ** (după / înainte).

Πηλεύς _____ **R**: **παλ** - + - **ευς** = cel care agită.

Νηρεύς _____ probabil **R**: **σνα** - **να** - + - **ευς** = cel care navigă, (pluteşte).

- **ευς** este concurat de sufixele de nume de agent – **τηρ**/- **τωρ**/- **της**. În comparație cu – **τηρ** şi – **τωρ**, sufixul – **της** este de dată mai recentă şi este larg folosit de Hesiod. Poemele homerice îl folosesc. La Hesiod, sufixul apare în nume consacrate de epopeea homerică:

Αἰή της („Odyssea", X, 137).

Βελλεροφόν της („Iliada" VI, 155).

Κυανοχαί της („Iliada" XX, 224).

Ὠκυπέ της – adjectiv prezent în „Iliada" (VIII, 42; XIII, 24).

Sufixul exprimă de obicei calitatea.

Φίλος, η, ον ⟶ **Φιλό της** – abstract personificat, Prietenia.

- σύνη.

BDD-A3645 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:50 UTC)

Detaliul formării acestui sufix a rămas obscur. La început, sufixul servea la formarea adjectivelor. Abstractele în – **συνη** constituie în greacă, încă din perioada homerică, un grup compact, şi se folosesc la derivarea adjectivelor în – φρων sau a numelor în – μων.

εὐφρων ⟶ **Εὐφροσύνη**

μνήμων ⟶ **Μνημοσύνη**

Ambele nume sunt din sfera vocabularului moral şi filosofic.

ων

Puțin atestat în limba homerică, acest sufix începe să capete o utilizare mai mare la Hesiod.

Este un sufix popular, folosit îndeosebi în crearea de porecle. Cum numele de calitate devin uşor apelative, dintr-un mare număr de adjective care exprimă calitatea într-o manieră generală, se formează nume în * e/on, care exprimă calitatea individualizată.

ἕλιξ, -κος (= rulat în spirală, înfăşurat) ⟶ **Ἑλικών**

Sufixul este recunoscut şi în nume cu o etimologie mai puțin clară:

Ἀπόλλων	geminata aduce o nouă dovadă a caracterului popular al numelui.
Ἰασίων	calitatea este redată mai expresiv. Numele lui **Ἰασίων** pare înrudit cu abstractul **ἴασις** = vindecare, tămăduire.
Τρίτων	numele conține în paralel două sufixe adjectivale: **τ** şi **ων**

Forma feminină a sufixului – **αινα** nu este atestată.

- ω

Numele în – **ω** sunt vechi în limbă. Cele mai multe nume în **ω** exprimă abstractizări. Acest sufix, care, ca şi **ων**, avea un caracter popular, s-a răspândit în onomastică. S-a combinat cel mai adesea cu o consoană geminată sau cu un vocalism **ī**, care i-au subliniat caracterul popular.

BDD-A3645 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:50 UTC)

Ἀελλώ	**ἄε λλα, ης** = furtună
Γοργώ	**γοργός, ή, όν** = vehement, impetuos
Ἐρατώ	**ἐρατός, ή, όν** = plăcut, fermecător
Θεμίστω ____	**θέμις** = legea divină, ordinea
Ἵππώ	**ἵππος** = cal
Κυμώ	**κῦμα, - ατος** = val (- **μα** – sufix ce exprimă rezultatul acțiunii. **R: κυ** – = a se umfla)
Κλείω	**R: κλυ κλευ, κλεϝ, κλε –** (**κλέος** = reputație, glorie)
Κλωθώ	**κλώθω** = a toarce
Κητώ	**κητόομαι**,- **οῦμαι** = a deveni mare cât o balenă
Καλυψω	**καλύπτω** = a acoperi, a ascunde
Λητώ ____	**λήθη** = uitarea
Νησώ	**υῆσος, οῦ** = insulă; **Νησώ** apare ca dublet pentru **Νησαίη**
Πρωτώ	**πρῶτος, η, ου** = primul
Πρυμνώ	**πρυμνός, ή, όν** = care este la capătul (la pupă)
Πλουτώ	**πλοῦτος**,- **ου** = bogăție
Πλωτώ	**πλωτός, ή, όυ** = navigabil
Πειθώ	**πειθώ, οῦς** = persuasiunea
Σθεννώ	**σθένος, εος**,- **ους** = forță, vigoare
Σπειώ	**σπειός**,- **οῦ** = cavernă, peşteră

Din numele enumerate aici, numai trei apar la Homer: **Γοργώ** („Iliada" XI, 36), **Καλυψώ** („Odyssea", VII, 254), **Λητώ** („Iliada", I, 9).

Folosirea numelor în – **ω** pare, deci, o trăsătură specific hesiodică. Numărul mare al acestor nume ne arată în Hesiod un rapsod familiarizat cu formulele de limbaj popular.

Din alt punct de vedere, folosirea acestor nume în vers este comodă: majoritatea sunt disilabe şi au structură metrică spondaică.

O categorie distinctă o formează patronimele, formații atestate din belşug în dialectul epic. Sufixele întrebuințate sunt:- **δ** cu lărgire – **ιδ**,- **αδ**, şi – **ιων**, de obicei sufix de diminutiv. Patronimele indică filiația, şi, în funcție de context, relația mitică.

BDD-A3645 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:50 UTC)

Αἰσονίδης _____legat de **αἶσα** (= destin), este mai expresiv decât **Ἰάσων**. Numele apar în contexte semnificative; fiul lui Aison acționează după voința zeilor nemuritori, luând-o pe Medeea de lângă Aietes şi îndeplinind muncile grele impuse de Pelias:

(v. 993-994) **Αἰσονίδης** βουλῇσιν Θεῶν αἰειγ ενε τάων
ἦγε παὸ Αἰήτεω, τελέσας στονό εντος ἀέθλους.

Voința zeilor urmează destinului; cu alte cuvinte, era destinat ca Iason să iasă din încercările la care l-a supus Aietes şi Medeea să îl urmeze.

Ατλαντίς,- ιδος este construit pe numele simplu **Ἄτλας** (**R: τλα**- = a suporta – cf. **τλῆναι**). În sintagma **Ἀτλαντίς Μαίη** (v. 938), patronimicul susține numelesimplu, şi substituie, metric, o întreagă relațională:

Μαίη Θνγὰτηρ Ἄτλαντος (= Maia, fiica lui Atlas).

Ἑλικωνιάδες şi **Ὀλυμπιάδες** – sufixul patronimic este folosit aici pentru o relație mitică de localizare. Muzele sunt **κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο** (= fiice ale lui Zeus purtător de egidă), dar adoptă ca patronimice nişte toponime: Heliconul şi Olympul.

De la acelaşi nume – simplu pot exista, în funcție de necesitățile metrice, dublete patronimice: **Κρονίδης** şi **Κρονίων Οὐρανίδης** şi **Οὐρανίωνες**.

Semnificația mitică a acestor nume nu se reduce la o simplă relație filială (<< cel născut din Kronos >> sau << din Uranos >>), ci închide în sine un întreg mitologem:<< cel care l-a învins pe Kronos (respectiv, pe Uranos) şi îi urmează la putere >>.

(v. 484/485) **ἐγγυάλιξεν/Οὐρανίδη μέγ' ἄνακτι, Θεῶν προτέρω βασιλῆι**.

1. 2. Nume derivate de la teme verbale

Situația cea mai obişnuită, şi de care a profitat Hesiod, o constituie cuvintele simple provenite din teme verbale.

Ἁρπυῖαι	**R: ἁρπ - < Fραπ –** (= a răpi) + sufixul de feminin **– ιη (- ια)**

Numele apare şi la Homer („Odyssea" I, 241), dar la Hesiod este pus în relație cu **ἅρπη** (= seceră, cosor), instrumentul mutilării lui Uranos.

BDD-A3645 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:50 UTC)

Μαίη **R: μα-** (= a hrăni) + sufixul - ιη

Μήδ **- ειος** / **- εια** **R: μηδ** – (= a se gândi) + **ειος, εια** – forma dezvoltată a sufixului **yo/ya** folosit în derivarea de la teme nominale.

Dubletul nu apare la Homer.

Νύμφαι **R: νυφ** – (= a ascunde, a învălui) + sufixul de feminin
plural - **αι**

Ὀλμειός **R: ὀλ** – pentru *__Fολ-, FολF__ – (= a precipita, a rostogoli)
+ sufixul **- ειος**

Unele sufixe vizează o anumită categorie de nume:

Αἰθήρ **R: αἰθ** – (= a arde) + sufixul indo-european de nominativ – acuzativ neutru -* **r**

Βρόντης **Βροντάω** - ῶ = a tuna (**R: Βρεμ-/Βρομ**) + **της** – sufixul
de nume de agent

Γῆρας **γεράω** (= a îmbătrâni) + sufixul de abstractizare **- ας**

Δεῖμος **R: δϝι** – (= a se teme) + sufixul de nume de acțiune,
care indică totodată şi starea **- μος**

Ἔρως **ἐράω** (= a iubi) + sufixul* **es**

Ἠώς **R: ύς** (= a arde, a străluci) + sufixul * **es**

Sufixul – * **es** admite şi o flexiune de gen animat. În această postură, apare în cuvinte deseminând o forță activă, uneori personificată.

θέτις **R: θα** – sau **θη** – (a alăpta – cf. lat. felare) + sufixul – **τις**
de nume de acțiune

BDD-A3645 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:50 UTC)

θέμις	**R: ϑε** – (a aşeza, a statornici o lege, un obicei) + sufixul nominal - **μις**
θαύμας	**R: ϑαϜ**- (= a contempla) + sufixul care indică rezultatul acțiunii - **μα**
Ἑστία	**R: *wes-/was** -, de unde vatria + - **τια**, sufixul pentru formarea substantivelor abstracte
Ἵμερος	**R: ίς** – (= a dori) + acelaşi sufix de neutru dezvoltat **- ro**
Κλυτίη	**κλύω** (= a auzi) + **τίη** – sufix de substantive abstracte
Λάχεσις	**λαγχάνω** + **σις** – sufix deverbativ ce indică un nume feminin de acțiune
Μῆτις	**R: μα** – (= a se gândi) + **τις** – sufix de nume de acțiune (cf. **θέτις**)
Νέμεσις	**νέμω** (= a împărți) + **σις** - sufix de nume de acțiune (cf. **Λάχεσις**).
Ὄρθρος	**R: ὸϱ** – (= a se ridica) + **θρος** – sufix de instrument
Τυφωεύς	**τύφω** (= a face fum) + **ευς**

Sufixul **– t –** furnizează adjective verbale. Forma lărgită **– το** s-a specializat pentru adjective provenite din rădăcini verbale. Acelaşi sufix este folosit şi în formarea superlativelor.

Γίγαντες	**γίγας, αντος** aparține probabil unui ***γιγαινω** **R: cu reduplicare γεν** – (= a naşte; cf. lat. gignere = a naşte) Cuvântul are aspectul unui adjectiv verbal (**ντ** – sufix de formație participială).
θάνατος	**R: θαν - / ϑν** (= a muri) + **- ατος** – sufix dezvoltat de superlativ

BDD-A3645 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:50 UTC)

Ἰαπετός	**R: ἰαπ** (= a lansa, a se avânta) + sufixul adjectival **-τ**
Μενοίτιος	**R: μεν-/μνῆ** (= a se gândi, a-şi aminti) + **- τιος** sufix adjectival
Τρητός	**R: τρα -/ ταρ** – (= a perfora, a şlefui, a cizela); **τρητός, ή, ον** = perforat, şlefuit.

O altă categorie de nume sunt forme de participiu:

Ἰδυῖα	**R: Fιδ** – (= a vedea, a şti); **εἰδυῖα** – forma feminină de participiu de la un verb * **εἴδω**.
Μέδουσα	participiu prezent activ de la μέδω (**R: μηδ -/μεδ -** = a se gândi, a se preocupa).
Φαέθων	Participiu prezent activ de la * **φαεθω** (= a lumina).
Φέρονσα	Participiu prezent activ de la **φέρω** (= a purta, a duce).

Sufixul de participiu la diateza medie – **μενος**, - **μενη** are şi valoare de nume agent format de la teme verbale.

Δυναμένη	**δύναμαι** (= a putea, a fi capabil)
Κλυμένη	**κλύω** (= a auzi, a asculta).
Μελπομένη	**μέλπω** (= a cânta, a face să răsune).

Derivarea este un procedeu productiv în limbă. Observațiile asupra derivării numelor proprii în poezia hesiodică au dus la următoarele concluzii:

- sufixele de derivare folosite sunt arhaice. Ele apar şi în epopeea homerică şi nu ne pot da indicii asupra creativității autorului;

BDD-A3645 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:50 UTC)

- noutatea hesiodică o constituie sufixele de origine populară, -ων şi mai ales -ω.

Procedeu obişnuit la Hesiod este ipostazierea de substantive comune şi, mai ales, adjective. Faptul că adjectivul are sufixe distincte pe gen gramatical, i-a permis lui Hesiod crearea de cupluri de nume.

Derivarea din teme verbale este mai bogată şi mai nuanțată în sufixe.

BDD-A3645 © 2004 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:56:50 UTC)